

Shtojca nr. 4

KORNIZË E PËRBASHKËT E PROGRAMEVE TË GJUHËS SHQIPE

(Për realizimin e olimpiadës në lëndën e gjuhës shqipe, me nxënësit e klasave të nënta në Kosovë dhe në Shqipëri)

Korniza e përbashkët e programeve të gjuhës shqipe u hartua nga grupi i punës, i përbërë nga ekspertë, specialistë të kurrikulës, mësues të gjuhës shqipe në arsimin parauniversitar në Kosovë dhe në Shqipëri. Korniza u bazua në rezultatet e të nxënit në lëndën e gjuhës shqipe në arsimin e mesëm të ulët.

Tiranë–Prishtinë, 2024

Përmbajtja

I. HYRJE.....	3
II. QËLLIMET E OLIMPIADËS.....	4
III. NJOHURITË DHE SHKATHTËSITË GJUHËSORE.....	4
IV. RUBRIKAT E TESTIT TË OLIMPIADËS.....	13

Shkurtime

DKA	Drejtoria Komunale e Arsimit
MAS	Ministria e Arsimit dhe Sportit
MASHTI	Ministria e Arsimit, Shkencës, Teknologjisë dhe Inovacionit
ZVAP	Zyra Vendore e Arsimit Parauniversitar

I. HYRJE

Olimpiadat në shkollë janë të rëndësishme, sepse i motivojnë nxënësit që të zhvillojnë njohuritë dhe shkathtësitë e tyre dhe të konkurrojnë në mënyrë të shëndetshme. Konkurrenca në olimpiada mes nxënësve:

- nxjerr në pah aftësitë dhe talentet e nxënësve;
- edukon disiplinë dhe etikë;
- nxit dhe zhvillon pasionet;
- krijon emocione pozitive;
- i mëson nxënësit jo vetëm të përballen me sfida dhe me probleme, por edhe t'i zgjidhin ato;
- ndërton vetëbesimin te nxënësit dhe i bën ata krijues.

Këtë natyrë ka edhe olimpiada e përbashkët në lëndën e gjuhës shqipe, me nxënësit e klasave të nënta në Kosovë dhe në Shqipëri. Olimpiada organizohet nga Ministria e Arsimit dhe Sportit (MAS) në Shqipëri dhe nga Ministria e Arsimit, Shkencës, Teknologjisë dhe Inovacionit (MASHTI) në Kosovë. Ajo është gjithëpërfshirëse, pasi në të angazhohen të gjithë nxënësit e klasave të nënta që kanë rezultate të larta në lëndën e gjuhës shqipe. Zhvillimi i olimpiadës gjallëron jetën në shkolla dhe frymën e garës së shëndetshme mes nxënësve.

Synimi i olimpiadës është *që nxënësit të thellojnë dashurinë për gjuhën shqipe e nëpërmjet saj edhe dashurinë dhe përkushtimin për kombin*. Olimpiada do të promovojë krijimtarinë; aftësitë e analizës, të mendimit kritik dhe të zgjidhjes problemore; përdorimin e njohurive dhe shkathtësive gjuhësore.

Për të orientuar mësuesit e gjuhës shqipe dhe drejtuesit e shkollave në punën e tyre për përgatitjen e nxënësve për olimpiadë, si dhe specialistët e ZVAP-ve/DKA-ve që do të mbështesin dhe do të organizojnë konkursin në nivel shkolle dhe në nivel ZVAP-je/DKA-je, është hartuar *Korniza e përbashkët për realizimin e olimpiadës në lëndën e gjuhës shqipe (më poshtë olimpiadë), me nxënësit e klasave të nënta*. Në *Kornizë* janë trajtuar çështjet e mëposhtme:

- Qëllimet e olimpiadës;
- Njohuritë dhe shkathtësitë gjuhësore;
- Rubrikat e testit të olimpiadës.

Hartimi i *Kornizës së përbashkët për realizimin e olimpiadës në lëndën e gjuhës shqipe, me nxënësit e klasave të nënta* është mbështetur në Memorandumin e Mirëkuptimit ndërmjet MAS-it të Republikës së Shqipërisë dhe MASHTI-t të Republikës së Kosovës, datë 05.07.2023.

II. QËLLIMET E OLIMPIADËS

Qëllimet e olimpiadës janë:

- Zhvillimi i aftësive të nxënësve për të lexuar dhe për të shkruar tekste të llojeve të ndryshme letrare dhe joletrare, si dhe kultivimi i mendimit kritik e krijues nëpërmjet këtyre teksteve.
- Vlerësimi i krijimtarisë së shkrimtarëve të letërsisë shqipe, përfaqësues të periudhave të ndryshme;
- Zotërimi i njohurive, shkathtësive dhe qëndrimeve të duhura rreth sistemit gjuhësor të shqipes.
- Vlerësimi i gjuhës shqipe si vlerë e kulturës sonë kombëtare dhe si mjet komunikimi.

III. NJOHURITË DHE SHKATHTËSITË GJUHËSORE

Për të orientuar punën e mësuesve në përgatitjen e nxënësve për pjesëmarrjen në olimpiadë, në tabelat e mëposhtme janë përcaktuar njohuritë dhe shkathtësitë gjuhësore, të cilat do të vlerësohen në të gjitha fazat e realizimit të olimpiadës.

TË LEXUARIT	
Njohuritë	Shkathtësitë
<ul style="list-style-type: none">- Tekstet letrare dhe joletrare. Dallimet kryesore mes tyre.- Tema kryesore ose motivi kryesor.- Idetë dhe informacionet e tekstit.- Struktura dhe forma e tekstit. <p>Tekstet të ndryshme letrare: tekste poetike dhe tekste në prozë. Tiparet kryesore të tyre.</p> <ul style="list-style-type: none">- Gjuha e figurshme. Figurat stilistike: simboli, krahasimi, metafora,	<p>Të lexuarit për të analizuar dhe për të vlerësuar tekstin¹</p> <p>Nxënësi:</p> <ul style="list-style-type: none">- demonstroi një kuptim të plotë dhe të detajuar të një ose më shumë teksteve;- integron informacionin nga më shumë se një tekst dhe e lidh me jetën e përditshme dhe/ose me përvojën e tij;- interpreton tekstin dhe jep argumente dhe shembuj që mbështesin interpretimin e tij;

¹ Këto shkathtësi janë të përbashkëta për tekstet letrare dhe joletrare.

<p>metonimia, sinekdoka, personifikimi, hiperbola, litota, aliteracioni, similituda, eufemizmi, epiteti, alegoria, antiteza (kundërvënia), përsëritjet, ironia, sarkazmi.</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Teksti poetik</i>: Rima dhe strofat në një tekst poetik. Tiparet kryesore të stilit dhe të gjuhës në një tekst poetik. - <i>Teksti në prozë</i>: Tiparet kryesore të disa teksteve në prozë (përralla, fabula, tregimi, romani). Subjekti i një proze. Analiza e personazhit. Rrëfimtari. <p>Tekstet joletrare: përshkrime, rrëfime, tekste informuese, kronika, biografi, kujtime, intervista, ditarë, letra, reklama, fjalime, ese.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tiparet kryesore të teksteve joletrare. 	<ul style="list-style-type: none"> - bën krahasime që janë të detajuara dhe të sakta; - formulon konkluzione rreth ideve, strukturës, gjuhës dhe stilit të teksteve; - vlerëson në mënyrë kritike një tekst mbi një temë të panjohur, duke marrë në konsideratë këndvështrime të ndryshme; - identifikon qëllimin e autorit dhe lexuesin/it e tekstit; - dallon faktin nga opinioni; - dallon shkakun nga pasojat në një tekst; - dallon problemin dhe zgjidhjen e problemit në një tekst; - përmbledh idetë dhe mban qëndrim kritik ndaj tyre; - zbulon mesazhin e një teksti të dhënë; - analizon funksionin e veçorive kryesore të gjuhës së tekstit; - interpreton dhe përcakton funksionin e disa elementeve të teksteve, si: grafikët, tabelat, imazhet, ilustrimet etj.; - përshkruan se si ndikon teksti në botën emocionale ose në mendimet e tij. <p>Të lexuarit e teksteve letrare</p> <p>Nxënësi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - grupon tekstet që lexon sipas gjinive dhe llojeve letrare; - përshkruan dhe analizon kohën, vendin, mjedisin dhe ngjarjet, duke dhënë detaje nga teksti;
--	--

- përcakton funksionin e figurave stilistike, si: *simboli, krahasimi, metafora, metonimia, sinekdoka, personifikimi, hiperbola, litota, aliteracioni, similituda, eufemizmi, epiteti, alegoria, antiteza (kundërvënia), përsëritjet, ironia, sarkazmi.*

Teksti poetik

Nxënësi:

- analizon atmosferën që krijon poezia;
- dallon motivet;
- dallon tiparet kryesore të metrikës, si llojin e rimës dhe të strofës, në poezi, si dhe shpjegon funksionin e tyre;
- dallon vargun e lirë në një poezi dhe shpjegon funksionin e tij;
- analizon dhe shpjegon funksionin e elementeve të stilit dhe të gjuhës në një tekst poetik;
- dallon, analizon dhe vlerëson disa lloje tekstesh poetike, si: soneti, himni, elegjia etj.

Teksti në prozë

Nxënësi:

- dallon temën kryesore;
- analizon tiparet kryesore të disa teksteve në prozë, si: tregimi, romani, përralla, fabula, proza poetike;
- analizon personazhet, duke u përqendruar: te fjalët e autorit për personazhin, te fjalët, veprimet, mendimet e tij, te marrëdhëniet me personazhet e tjera;

	<ul style="list-style-type: none"> - sjell përvojat e tij të ngjashme me ato të personazheve të një tregimi, romani etj.; - dallon mënyrën e rrëfimit në një tregim, roman etj., dhe shpjegon funksionin e saj; - dallon rrëfimtarin në një tekst. <p>Të lexuarit e teksteve joletrare</p> <p>Nxënësi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analizon dhe vlerëson ngjarjet dhe çështjet kryesore në tekste nga kultura dhe kohë të ndryshme, si: përshkrime, rrëfime, tekste informuese, kronika, biografi, kujtime, intervista, ditarë, letra, reklama, fjalime, ese; - analizon elementet e tekstit, si: tema, paragrafi, hyrja, përfundimet, citimi, bibliografia; - dallon argumentet <i>pro</i> dhe <i>kundër</i> një çështjeje në një tekst dhe i vlerëson ato.
--	--

TË SHKRUARIT

Njohuritë	Shkathësitë
<ul style="list-style-type: none"> - Ese argumentuese për gjuhën dhe për kulturën shqipe. - Tekste letrare në poezi dhe në prozë. - Shkrime rrëfyese, si: përvoja vetjake, ngjarje të lexuara ose të dëgjuara. - Shkrime përshkruese, si: përshkrime të natyrës, përshkrime të miqve, të personazheve ose të personaliteteve në 	<p>Procesi i të shkruarit²</p> <p>Nxënësi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - organizon idetë kryesore duke i ilustruar dhe duke i mbështetur me detaje, shembuj, fakte dhe opinione të ndryshme; - respekton strukturën e punës me shkrim; - përshtat gjuhën me llojin e punës me shkrim, me qëllimin dhe me lexuesin;

² Këto shkathësi janë të përbashkëta për të gjitha llojet e teksteve që shkruajnë nxënësit.

<p>fusha të ndryshme të veprimtarisë njerëzore etj.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Teksti udhëzues, si: rregullore, udhëzime. - Intervistë. - Letër formale dhe joformale. - Fjalim i shkurtër. 	<ul style="list-style-type: none"> - përzgjedh fjalët dhe frazat që i japin punës ose detyrës me shkrim gjallëri dhe shprehësi; - përdor lloje të ndryshme fjalish (lloj, gjatësi, strukturë) për të përmirësuar rrjedhën dhe cilësinë e punës me shkrim; - përdor gjuhën standarde shqipe gjatë të shkruarit; - zbaton njohuritë gramatikore dhe drejtshkrimore gjatë të shkruarit; <p>Të shkruarit për qëllime personale</p> <p>Nxënësi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - shkruan rrëfime personale duke reflektuar mbi veten, mbi përvojat personale, mbi ngjarjet e kaluara etj.; - shkruan tregime nga bota reale ose imagjinare për tema që janë interesante; - krijon, analizon dhe vlerëson tekste të ndryshme në prozë dhe në poezi; - përshkruan dhe analizon personazhet/personalitetet e tij të pëlqyera dhe argumenton pëlqimin e tij. <p>Të shkruarit për qëllime funksionale</p> <p>Nxënësi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - shkruan tekste udhëzuese, si: rregullore, udhëzime; - njeh dhe zbaton hapat e realizimit të një interviste;
---	--

	<ul style="list-style-type: none"> - shkruan letra për qëllime dhe lexues të ndryshëm; - shkruan një fjalim të shkurtër.
--	--

SISTEMI GJUHËSOR

Njohuritë	Shkathtësitë
<p>Sintaksë</p> <ul style="list-style-type: none"> - Llojet e fjalive sipas kumtimit. - Fjalitë njëkryegjymtyrëshe dhe dykryegjymtyrëshe. Fjalitë njëkryegjymtyrëshe foljore. Fjalitë njëkryegjymtyrëshe emërore. - Fjalitë e thjeshtë dhe fjalitë e përbërë. - Fjalitë e përbëra me bashkërenditje. - Fjalitë e përbëra me nënrenditje. - Gjymtyrët kryesore (kryefjala dhe kallëzuesi). - Gjymtyrët e dyta (përcaktori, kundrinori, rrethanori, përcaktori kallëzuesor). Llojet. - Ligjërata e drejtë dhe ligjërata e zhdrejtë. 	<p>Sintaksë</p> <p>Nxënësi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - përcakton llojin e fjalisë sipas kumtimit dhe argumenton përgjigjen e tij; - ndërton dhe analizon fjali të ndryshme dëftore, pyetëse, nxitëse, dëshirore; - dallon llojin e fjalisë sipas ndërtimit (përbërjes) dhe argumenton përgjigjen e tij; - dallon fjalinë dykryegjymtyrëshe dhe fjalinë njëkryegjymtyrëshe, si dhe argumenton përgjigjen e tij; - dallon dhe ndërton fjali njëkryegjymtyrëshe foljore dhe emërore, si dhe argumenton përgjigjen e tij; - dallon fjalinë e thjeshtë nga fjalitë e përbërë dhe argumenton përgjigjen e tij; - përcakton llojin e fjalisë së përbërë me bashkërenditje dhe me nënrenditje, si dhe argumenton përgjigjen e tij; - ndërton fjali të ndryshme me bashkërenditje dhe me nënrenditje; - ndërton skemën e një fjalisë të përbërë;

	<ul style="list-style-type: none"> - dallon funksionet gramatikore të gjymtyrëve (kryefjalë, kallëzues, përcaktor, përcaktor kallëzuesor, kundrinor, rrethanor) në një fjali të dhënë dhe përcakton se me çfarë shprehen; - përcakton llojet e kundrinorëve dhe argumenton përgjigjen e tij; - përcakton llojet e përcaktorëve dhe argumenton përgjigjen e tij; - përcakton llojet e rrethanorëve dhe argumenton përgjigjen e tij; - përdor në fjali kundrinorin, përcaktorin, përcaktorin kallëzuesor dhe rrethanorin; - kthen ligjëratën e drejtë në ligjëratë të zhdrejtë dhe anasjellas.
<p>Morfologji</p> <ul style="list-style-type: none"> - Fjalët e ndryshueshme dhe fjalët e pandryshueshme. - Kategoritë gramatikore të emrit. - Kategoritë gramatikore të mbiemrit. - Kategoritë gramatikore të foljes. - Format e pashtjelluara të foljes. Llojet. - Përemrat. Llojet. Kategoritë gramatikore. Trajtat e shkurtra dhe të bashkuara. - Ndajfoljet. Llojet. - Lidhëzat. Llojet. - Parafjalët sipas rasave. 	<p>Morfologji</p> <p>Nxënësi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - dallon klasat e fjalëve dhe argumenton përgjigjen e tij; - analizon kategoritë gramatikore të emrit dhe argumenton përgjigjen e tij; - analizon kategoritë gramatikore të mbiemrit dhe argumenton përgjigjen e tij; - analizon kategoritë gramatikore të foljeve dhe argumenton përgjigjen e tij; - dallon dhe përdor format e pashtjelluara; - analizon funksionet e formave të pashtjelluara; - përcakton llojin e përemrave dhe argumenton përgjigjen e tij; - analizon kategoritë gramatikore të përemrave të ndryshëm;

	<ul style="list-style-type: none"> - dallon dhe përdor trajtat e shkurtra dhe të bashkuara (tri pozicionet); - gjen ndajfoljet dhe përcakton llojin e tyre, si dhe argumenton përgjigjen e tij; - dallon lidhëzat dhe përcakton llojin e tyre, si dhe argumenton përgjigjen e tij; - dallon parafjalët sipas rasave dhe argumenton përgjigjen e tij.
<p>Fjalëformim</p> <ul style="list-style-type: none"> - Fjala dhe përbërësit e saj. - Fjalët e thjeshta dhe fjalët jo të thjeshta. - Mënyrat e formimit të fjalëve në gjuhën shqipe. - Fjalët e prejardhura. - Fjalët e përbëra. - Fjalët e përngjitura. 	<p>Fjalëformim</p> <p>Nxënësi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analizon përbërësit e fjalës; - dallon fjalët e thjeshta nga fjalët jo të thjeshta dhe argumenton përgjigjen e tij; - përcakton mënyrën e formimit të fjalëve dhe argumenton përgjigjen e tij; - dallon fjalët e prejardhura dhe përcakton llojin e tyre; - formon fjalë të prejardhura; - dallon dhe formon fjalë të përbëra; - dallon dhe analizon fjalë të përngjitura.
<p>Leksikologji</p> <ul style="list-style-type: none"> - Gjuha standarde shqipe. - Huazimet. - Dialektet e gjuhës shqipe. - Kuptimet e fjalëve. - Kuptimi i figurshëm i fjalëve. - Familja e fjalëve. - Sinonimet dhe antonimet. - Shprehjet frazeologjike. - Fjalët e urta. 	<p>Leksikologji</p> <p>Nxënësi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - përdor gjuhën standarde gjatë të folurit dhe të shkruarit; - dallon fjalët dialektore dhe vlerëson dialektet si pasuri leksikore të gjuhës shqipe; - shmang fjalët e huaja gjatë të shkruarit; - përcakton dhe analizon kuptimet e fjalës; - dallon kuptimin e figurshëm të fjalës; - ndërton familjen e fjalëve të ndryshme, jo më pak se katër fjalë;

	<ul style="list-style-type: none"> - krijon çifte sinonimie dhe antonimie; - dallon dhe përdor në fjali fjalët e urta; - dallon dhe përdor në fjali shprehjet frazeologjike.
<p>Histori e gjuhës shqipe</p> <ul style="list-style-type: none"> - Gjuha shqipe dhe vendi i saj në familjen e gjuhëve indoevropiane. - Dëshmitë, dokumentet e para të shkrimit të shqipes dhe libri i parë në gjuhën shqipe. - Kongresi i Manastirit dhe ai i Elbasanit, vendimet më të rëndësishme të tyre. - Kongresi i Drejtshkrimit. 	<p>Histori e gjuhës shqipe</p> <p>Nxënësi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - vlerëson lashtësinë e gjuhës shqipe si pjesë e familjes së gjuhëve indoevropiane; - analizon dhe vlerëson dokumentet e para të shkrimit të shqipes; - analizon dhe vlerëson vendimet më të rëndësishme të Kongresit të Manastirit dhe të Kongresit të Elbasanit; - analizon dhe vlerëson vendimet më të rëndësishme të Kongresit të Drejtshkrimit.
<p>Drejtshkrim</p> <ul style="list-style-type: none"> - Përdorimi i shenjave të pikësimit. - Përdorimi i apostrofit. - Drejtshkrimi i shkronjës së madhe. - Drejtshkrimi i përemrave, ndajfoljeve, parafjalëve, numërorëve dhe pjesëzave sipas rregullave të drejtshkrimit. - Drejtshkrimi i bashkëtingëlloreve të zëshme në trup dhe në fund të fjalës. - Drejtshkrimi i bashkëtingëlloreve nistore: <i>sh, zh, ç, s, z</i>. - Drejtshkrimi i zanoreve: <i>e, ë, i/y, u/y</i>. - Drejtshkrimi i fjalëve që përmbajnë grupet e zanoreve: <i>ye, ua, ie</i>. - Drejtshkrimi i fjalëve që mbarojnë me: <i>-ër, -ërr, -ël</i> në shumës. 	<p>Drejtshkrim</p> <p>Nxënësi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - përdor saktë shenjat e pikësimit brenda dhe në fund të fjalisë, si dhe argumenton përgjigjen e tij; - përdor drejt apostrofin dhe argumenton përgjigjen e tij; - përdor saktë shkronjën e madhe dhe argumenton përgjigjen e tij; - shkruan saktë përemrat, ndajfoljet, parafjalët, numërorët dhe pjesëzat sipas rregullave të drejtshkrimit, si dhe argumenton përgjigjen e tij; - shkruan drejt bashkëtingëlloret e zëshme në trup dhe në fund të fjalës;

	<ul style="list-style-type: none"> - përdor saktë bashkëtingëlloret nistore: <i>sh, zh, ç, s, z</i>; - përdor drejt zanoret: <i>e, ë, i/y, u/y</i> në fjalë të ndryshme; - shkruan saktë fjalët që përmbajnë grupet e zanoreve: <i>ye, ua, ie</i>; - shkruan drejt fjalët që mbarojnë me: <i>-ër, -ërr, ël</i> në shumës.
--	---

IV. RUBRIKAT E TESTIT TË OLIMPIADËS

Testi i olimpiadës do të përmbajë:

- Analizë dhe vlerësim të teksteve letrare dhe joletrare;
- Ese argumentuese me tematikë për gjuhën shqipe dhe kulturën shqiptare;
- Shkrime tekstesh letrare ose joletrare;
- Pyetje/kërkesa për përdorimin e njohurive të sistemit gjuhësor;
- Pyetje/kërkesa për analizën dhe vlerësimin e zhvillimit historik të gjuhës shqipe.

Pyetjet ose kërkesat në testin e olimpiadës do të jenë të tri niveleve. Tabela e mëposhtme paraqet përqindjen e pikëve në testin e olimpiadës për secilin nivel.

Niveli bazë	Niveli mesatar	Niveli i lartë
20% <i>Njohja dhe të kuptuarit</i>	40% <i>Zbatimi dhe analiza</i>	40% <i>Vlerësimi dhe krijimi</i>